

INFORME SOBRE O ESTADO DO PATRIMONIO BIC DA CIDADE DA CORUÑA. 2018

Como achega do Instituto *José Cornide* de Estudos Coruñeses o **Ano Europeo do Patrimonio Cultural 2018**, proclamado pola Unión Europea, presentamos este informe sobre o estado do Patrimonio BIC da cidade da Coruña.

Constituída a sección de Patrimonio do Instituto José Cornide de Estudos Coruñeses o 8/6/ 2017, entre os seus primeiros acordos fixouse un plan de traballo para a posta ao día dos datos e coñecementos existentes sobre o patrimonio BIC da cidade, así como a identificación de entidades, institucións ou asociacións con idénticas ou similares funcións e competencias. Para iso creouse, como actividade da sección, o Observatorio do Patrimonio da Coruña coa intención de manter unha permanente observación da situación do patrimonio coruñés, para, cumprindo cos fins do Instituto, promover o seu estudo e informar da súa situación.

Como primeira fase no traballo do Observatorio, procedeuse a elaborar unha base de datos coa relación de institucións, organismos, entidades e asociacións, públicos ou privados, que traballan ou teñen competencias sobre o Patrimonio da Coruña. Este listado debe entenderse como unha proposta aberta, á que poder seguir incorporando datos para completar a información das súas actividades ou engadir os que falten, debido á premura dunha primeira aproximación ao coñecemento deste campo e dos seus múltiples protagonistas.

A segunda fase da actividade do Observatorio desenvolveuse nos últimos meses de 2017, coa elaboración da relación dos BIC da cidade e un informe sobre as súas características, valores, lexislación que lles afecta e, para rematar, un primeiro diagnóstico da súa situación, apuntando algúns dos aspectos máis apremiantes para a súa conservación.

Como conclusión, queremos advertir que todo proceso de observación patrimonial conleva interpretacións, análises e propostas que estimulen e apoiem a actuación dos organismos competentes en cada caso. Tamén se tratou que aclarar algunha incerteza e imprecisión sobre a aplicación de lexislacións de certa antigüidade que afectan aos nosos BIC.

A Coruña Xaneiro 2018.

Instituto *José Cornide* de Estudos Coruñeses. Sección de Patrimonio.

Observatorio do Patrimonio da Coruña.

O presente Informe, foi realizado polos membros numerarios y colaboradores da Sección de Patrimonio.

RELACIÓN DE BIC DA CORUÑA E O SEU TERMO MUNICIPAL

A.- Monumentos, xacementos e espazos urbanos.

- 1.- Torre de Hércules
- 2.- Colexiata de Santa María do Campo
- 3.- Convento de San Francisco
- 4.- Murallas e fortificacións.
- 5.- Castelo de San Antón
- 6.- Castro de Elviña
- 7.- Praza de Santa Bárbara
- 8.- Igrexa de Santiago
- 9.- Igrexa de San Xurxo
- 10.- Casas de Paredes
- 11.- Cidade Vella
- 12.- Arquivo do Reino de Galicia
- 13.- Batería de Oza

B.- Centros estatais e Coleccións artísticas

- 14.- Biblioteca Pública do Estado
- 15.- Museo Nacional de Ciencia e Tecnoloxía
- 16.- Museo de Belas Artes
- 17.- Colección ABANCA

C.- BIC mediante declaracións xenéricas

- 18.- Escudos históricos no termo municipal
- 19.- Hórreos antigos no termo municipal
- 20.- Petróglifos rupestres de Punta Herminia
- 21.- Cruceiros antigos do termo municipal
- 22.- Obra de Castelao en A Coruña

1.- TORRE DE HÉRCULES

Península da Torre. A Coruña

Data declaración BIC: Decreto 03/06/1931. GAC 155 – 04/06/1931. Patrimonio Mundial da Unesco (27/6/2009). LEI DO PATRIMONIO CULTURAL DE GALICIA 4/5/2016. Sección A: Monumento

Na súa transcendencia como Monumento ata a actualidade varios elementos contribuíron a crear no noso imaxinario un concepto único da mesma. Unha idea na que se integran o carácter excelente e funcional da súa arquitectura co mito, a lenda e a historia, para converter á Torre nun referente dentro do Patrimonio Mundial. Aínda que na actualidade ninguén dúbida dá orixe romana do monumento, entre finais do século I e comezos do século II de nosa era, vinculándoa máis concretamente co período de goberno do emperador Traxano (98-117). Neste contexto histórico a torre eríxese coa función específica de sinalizar a existencia dun porto de abrigo, Brigantium, da que se coñece o nome do seu arquitecto, algo realmente insólito na historia dous monumentos vinculados á antigüidade. A Torre foi erixida polo arquitecto Gaio Sevio Lupo. Dato que chegou aos nosos días grazas á conservación, aos pés da torre, dun epígrafe gravado nunha roca e na actualidade protexido por unha construción dieciochesca, onde se informa de tal circunstancia.

O aspecto actual do faro coruñés non deixa entrever a súa estrutura romana. As últimas investigacións publicadas, así como os resultados das escavacións realizadas na contorna da mesma nos anos 1992 e 1993, permiten reconstruír a aparencia que este monumento tería en época romana. Executada en granito procedente das canteiras de Parga (Lugo) e as próximas de San Pedro de Visma e San Jorge, a Torre presentaría por entón un aspecto moi diferente do actual. Sería un edificio de planta cadrada, constituída por varios corpos superpostos divididos en estancias ao interior, e rodeado ao exterior por unha rampla ou escaleira perimetral de subida ao faro propiamente devandito que estaría situado na parte superior. O aspecto que presentaría o remate do edificio é coñecido a través diferentes representacións anteriores á reforma do século XVIII, segundo Xosé Cornide. Estaría conformado por un corpo de planta circular sobre ou que se erguía unha cúpula. Nesta abriríanse dúas portas e quizais un óculo non seu extremo superior para permitir a saída do fume.

Segundo algúns cálculos a Torre acadaría en época romana uns trinta e seis metros de alto por dezaioito de ancho, o que a converte nun dous edificios de maior altura entre os conservados de época romana. Así por exemplo, mentres Hutter (1973) defende a existencia dunha rampla voada, Hauschild (1977) e Hage, baseándose en modelos romanos similares, sostén que esta peza estaría protexida por un muro exterior que, á súa vez, serviría de revestimento externo ao faro dotando á Torre dun aspecto macizo. Esta teoría parece confirmada a través dos resultados das escavacións levadas a cabo nos cimentos da Torre entre 1992 e 1993. Tras a caída do Imperio Romano coa chegada da Idade Media, o faro perde a súa función orixinal ao entrar en declive o tráfico marítimo. Esta etapa é sombría dentro do coñecemento da historia da Torre e os poucos datos conservados indican que foi abandonada e serviu durante algúns períodos como torre defensiva ou atalaia para vixilancia da costa podéndose documentar tamén que parte da súa estrutura foi desmantelada sendo utilizada case como unha canteira. Será o Real Consulado Marítimo e Terrestre da cidade, institución a cuxo cargo estaba a proxección das obras portuarias, o que obteña a aprobación do rei Carlos III (Real Orde do 4 de xaneiro de 1788) para a realización da devandita tarefa, a cal prolongarase ata 1791.

Ou proxecto de intervención no edificio será encargado ao enxeñeiro ordinario e tenente de navío Eustaquio Giannini, quen concibe a obra como unha rehabilitación do edificio. En conmemoración do remate da obra dieciochesca colocáronse sobre as dúas portas de acceso á Torre sen los marcos que acollen inscricións, en castelán e en latín, encargadas á Academia de Historia nas que se lé: “REINANDO CARLOS III / O CONSULADO MARITIMO / DE GALICIA / PARA SEGURIDADE DOS NAVEGANTES / CONCLUÍU ÁS súas EXPENSAS / NO ANO DE 1790 / A REPARACION / DO MOI ANTIGO FARO / DA CORUÑA / COMEZADA NO REINADO / E DE ORDE DE CARLOS III”.

Desde mediados do século XX as actuacións levadas a cabo na Torre centráronse non seu acondicionamento exterior e non da súa contorna (construción dunha estrada de acceso, pavimentación da plataforma...). De todas as intervencións destacan as levadas a cabo a partir de 1991 cando non só se restaura a fachada do Monumento- sobre todo tras ou accidente do petroleiro “Aegean

Sexa" o 3 de decembro de 1992- senón que tamén realízanse escavacións na súa base e propónse unha adecuación da contorna. Como froito deste ambicioso proxecto hoxe en día pode visitarse o xacemento arqueolóxico dá Torre.

O 27/6/2009, a Torre de Hércules foi declarada Patrimonio da Humanidade (hoxe Patrimonio Mundial da Unesco) na sesión deste organismo celebrada en Sevilla, por aclamación dos membros do Comité internacional. Dous anos despois xa pasara unha primeira criba e en xullo de 2008 en Quebec (Canadá) superou a inspección técnica da proposta presentada por España.

ESTADO E NECESIDADE DE CONSERVACIÓN DO BEN: O exterior a torre e a súa exposta situación vese permanentemente afectado pola degradación da pedra e das labras, non interior perda alarmante do grafito relativo a identificación da obra por Eustaquio Giannini, así coma a falla de coidado nas restauracións anteriores: 1990 xeral e anos posteriores.

A súa importancia esixe unhas instalacións de recepción de visitantes, coma centro de acollida e interpretación do monumento, cos servizos de atención propios e necesarios para as cada vez maiores visitas de grupos. Contando cunhas instalacións posibles no antigo cárcere, cremos que os locais provisionais actuais deben ser substituídos a medio prazo. A contorna do BIC, cuxo alcance inclúe as instalacións deportivas da Torre cunha excesiva e voluminosa edificación, é outra cuestión pendente de resolver, liberándoo das instalacións ou naves, unhas abandonadas e outras con materiais de construción, ruinosas e degradables do espazo paisaxístico do monumento.

2.- COLEXIATA DE SANTA MARÍA DO CAMPO

RÚA SANTA MARÍA – RÚA DAMAS. A CORUÑA

Data declaración BIC: Decreto 03/06/1931. GAC 155 – 04/06/1931. LEI DO PATRIMONIO CULTURAL DE GALICIA 4/5/2016. Sección A: Monumento

A colexiata de Santa María del Campo non conserva un documento de fundación. Tan só sinalar dentro da súa evolución en época medieval que no ano 1441 outórgaselle a categoría de colexiata e no 1494 o Papa Alejandro VI convérteaa en abadía secular grazas ás xestións realizadas co apoio dos Reis Católicos por don Fernando Bermúdez de Castro, primeiro abade da mesma e que se atopa enterrado na capela maior.

igreja de Santa María presentaba en época medieval unha ábsida semicircular e tres naves cubertas con bóvedas de canón, lixeiramente apuntada a central e peraltadas as laterais. Ao exterior, a ábsida medieval aparece decorada sinxelamente con canecillos de formas xeométricas e semicolumnas encostadas ao muro. No lado norte do templo atópase a portada de santa Catarina, da segunda metade do século XIII, en cuxo tímpano represéntase o martirio da santa. No centro Catarina, de pé e coas mans en actitude de oración, está colocada entre os dous pares de rodas que a martirizarán, na esquina dereita unha flor de lis alude á súa virxindade. Desde a parte superior un anxo descende coa espada para romper a máquina do martirio e, fronte a Santa Catarina, represéntase ao emperador Maxencio xunto a un demo que lle fala ao oído, inspirándolle o martirio da Santa.

A fachada occidental que na actualidade contemplamos é froito dunha importante transformación levada a cabo no último terzo do século XIX polo arquitecto Juan de Cíórraga. Este realizou unha importante reforma no templo que consistiu en aumentar a súa lonxitude en tres tramos mantendo tan só da fachada orixinal a portada e parte das torres medievais. Esta portada, datada no segundo cuarto do século XIII, organízase en tres arquivoltas entre as que destaca a interior onde unha serie de anxos están presididos pola figura de Cristo, flanqueado por san Pedro e san Xoán. No tímpano central represéntase o tema da Epifanía ou adoración dos Magos, seguindo os modelos da catedral compostelá. Fronte á claridade interpretativa do portadas norte e occidental, o significado da sur é máis complicado. Trátase da representación dalgúns capítulos da vida de santo Antón Abad, unha identificación que parece corroborar o feito de que en época medieval a rúa de santo Antón coincidía coa que pasaba ao longo deste lateral do templo, o mesmo que a de santa Catarina coincidía co lateral norte da colexiata. As imaxes de María e o Anxo da Anunciación que enmarcaba a portada occidental foron colocadas logo aos pés da nave maior. A mediados do século XX foi obxecto dunha profunda restauración baixo a dirección do arquitecto Luís

Menéndez Pidal, reforzando a estrutura interior das naves laterais con arcos codales e o recrecido dos contrafortes exteriores. Despois foi restaurada con intervencións menores en varias ocasións

ESTADO E NECESIDADE DE CONSERVACIÓN DO BEN: Unha constante de todo monumento cunha antigüidade de oitocentos anos, como a Colexiata, son as continuas deficiencias e degradación progresiva dos seus materiais, máis acusado nas labras escultóricas dos tímpanos, con perda de pigmentos de cor no dá Epifanía, debido á meteorización da pedra por danos antrópicos e biolóxicos. Así como os efectos negativos de restauracións anteriores (1974) polo tratamento con ceras das figuras.

A contorna de Santa María carece da protección que merece a súa antigüidade histórica e mérito artístico. A desaparición do tráfico na súa contorna faise necesaria. A protección do cruceiro do seu atrio require o traslado a un museo e a súa substitución por unha réplica, dado o seu alto valor artístico coma un dos máis antigos de Galicia.

3.- TEMPLO E RUINAS DO CONVENTO DE SAN FRANCISCO

RÚA MAESTRANZA – PASEO DAS PONTES. A CORUÑA

Data declaración BIC: Orde 16/03/1939. BOE. 094 – 04/04/1939. LEI DO PATRIMONIO CULTURAL DE GALICIA 4/5/2016. Sección A: Monumento, e Sección D: Xacemento ou zoa arqueolóxica

En Galicia o punto de partida para a instalación dos franciscanos é, segundo a tradición, a presenza do mesmo san Francisco en peregrinación a Santiago, datada entre 1214 e 1215. No caso do convento coruñés, a falta de datos históricos deu lugar á relatos e lendas, sobre a fundación polo mesmo santo de Asís o por Frei Benicasa de Todi, enviado por Francisco desde Santiago. Á marxe do valor destas tradicións o certo é que a primeira noticia documental acerca da comunidade coruñesa correspóndese co ano 1262, momento en que dona Teresa Yáñez de Deza deixa ao convento unha doazón de douscentos soldos no seu testamento. Polo xeral, os frades buscaban lugares estratéxicos para os seus conventos nos arrabaldes dos núcleos urbanos, próximos aos desherdados e aos pobres das vilas, no caso coruñés tanto franciscanos como dominicos, sitúanse próximos á muralla da vila e de costas ao mar. A partir da súa fundación, nos actuais xardíns da Maestranza, a importancia e o prestixio da comunidade coruñesa queda patente a través da documentación e dos vestixios materiais conservados: constituídos polos restos da igrexa no solar, a partes trasladadas, e as pezas arqueolóxicas conservadas ou aparecidas durante as escavacións realizadas na súa antiga localización.

O templo conventual, cuxas partes máis antigas -a cabeceira e cruceiro- datan de finais do século XIV e comezos do XV, foi obxecto de sucesivas transformacións e destrucións. A súa planta de una soa nave e tres ábsidas foi ampliada con outra nave lateral, e a apertura da capela de Orden Terceira, parte integrante do conxunto e polo tanto BIC. Historicamente o deterioro do inmovible acelerárase tras a exclaustración da comunidade franciscana en agosto de 1835, pasando a albergar un cárcere correccional. En 1879 parte do edificio derrúbase na zona dedicada a dormitorios do penal, causando varias mortes. A publicación deste suceso, acompañado dalgúns debuxos na revista *A Ilustración Galega e Asturiana*, permite coñecer o estado da igrexa e claustros neste momento. No ano 1907 o historiador coruñés Ángel del Castillo publicou as escasas fotografías coñecidas do estado ruinoso do convento. Trinta anos despois o inmovible pasou a ser propiedade militar, o que provocará unha forte conmoción na cidade. Esta circunstancia levará a solicitar a súa declaración como monumento histórico-artístico, que será conseguida no ano 1939.

Cando a comezos dos anos corenta os franciscanos regresan á cidade se iniciaron as xestións para recuperar o inmovible. En 1963, autorízase o traslado das ruínas da cabeceira triple da igrexa -con arranxo ao proxecto do arquitecto Francisco Pons Sorolla- ó entorno del parque de Santa Margarita. A obra prolongouse case tres décadas, nunha primeira fase entre 1964 y 1973 rematando en 1991. As alteracións na fabrica medieval son evidentes, elevándose unha igrexa diferente da orixinal, con cimborrio, revestimento de sillería exterior e torre-campanario novos. Restan no antigo solar os cimentos do templo e claustros aparecidos tras a desaparición das instalacións militares, e froito das escavacións dos anos 1991, 1993, 2013 e 2015.

ESTADO E NECESIDADE DE CONSERVACIÓN DO BEN: San Francisco na Coruña é un complexo caso de patrimonio repartido en tres localizacións con diferente destino e graos de conservación e mantemento. A cabeceira e a portada occidental do templo, trasladado e reconstruído entre 1964 e 1991, están pendentes da terminación dun complexo atrio con forte pendente e portada en altura, xunto coa ordenación urbana da súa contorna.

Na zona do xacemento, nos xardíns dá Maestranza, o monumento atópase en convivencia coa muralla, sen unha ordenación clara do espazo, nin a protección esixida a un recinto arqueolóxico que é BIC, impedindo ou paso arbitrario da xente e cans. Notable e a destrución dos bens escultóricos do convento trasladados ó museo de San Antón, condicións totalmente precarias para uns restos arqueolóxicos, expostos a sales do mar e as inclemencias meteorolóxicas.

4.- MURALLAS E FORTIFICACIONES

Data de declaración BIC: Decreto 09/11/1944. BOE 323 – 18/11/1944. Decreto 22/4/1949. BOE 125 - 5/5/1949. LEI DO PATRIMONIO CULTURAL DE GALICIA. 4/5/2016 - Art. 88 - 1 - a. Sección G: Conxunto histórico.

A protección das fortificacións da cidade da Coruña polo Estado produciuse mediante dous decretos para a súa declaración como BIC. A primeira normativa correspóndese co *“Decreto de 9 de novembro de 1944 polo que se declara Monumento Histórico Artístico o conxunto dos elementos que se indican da cidade da Coruña”* (BOE 18/11/ 1944). Con iso convertéronse en monumentos: a Porta do Parrote, a muralla medieval do xardín de Capitanía, o xardín de San Carlos, os restos das murallas tralo hospital militar, as portas do Cravo e San Miguel. Anos despois o *“Decreto de 22 de abril de 1949 sobre protección dos castelos españois”* (BOE 5/5/1949) completaba a protección de todos os restos no Inventario de Monumentos de Arquitectura Militar de 1968 da D. Xral. de Belas Artes, coa inclusión como monumentos dos castelos de San Amaro, San Antón, San Diego e a batería de Dormideiras. Estas fortificacións, excepto San Antón, xa se derribaron con anterioridade, igual que o forte de Valparaíso. Entre os numerosos restos protexidos como BIC, que seguen aparecendo, consérvanse en bo estado a batería de Oza, o espigón do baluarte do Caramanchón pertencente á fronte de Terra ou as defensas dos Pelamios. Para resolver calquera dúbida sobre as condicións de protección de todos os restos das defensas da cidade, a Lei do Patrimonio Cultural de Galicia (BOE 18/6/ 2016) ratificouno todo BIC, sempre que a súa antigüidade sexa anterior a 1849.

Como praza forte histórica, entre a Idade Media e o século XIX a cidade estivo rodeada de numerosas estruturas militares para o seu defensa, intercalándose os tramos dos distintos periodos, dos que se conservan restos e testemuños materiais. No século XIX iniciouse a derriba dos máis importantes elementos defensivos, cuxos materiais arqueolóxicos aparecidos na praza de María Pita foron destruídos, mentres que os da dársena do Parrote protexéronse.

As murallas e o xardín de San Carlos foron obxecto dunha profunda restauración baixo a dirección Francisco Pons Sorolla entre 1958 e 1967. En xuño de 2012, o pleno municipal aprobou o Plan Estratéxico das murallas na Cidade Alta, onde se especificaban as bases de actuación para a protección, mantemento e recuperación do conxunto monumental.

ESTADO E NECESIDADE DE CONSERVACIÓN DO BEN: En abril de 2013 aprobábase o proxecto de revitalización das fortificacións, eliminando a vegetación que as cubría, escavando os perfís e cotas orixinais, iluminando e restaurando danos, coa liberación na súa contorna de farolas, postes e cables do tranvía, iniciando a restauración das portas históricas que quedou incompleta, facéndose perentoria a actuación na zona alta dos muros, inaccesible, invadida de vexetación e ocupada por instalacións inapropiadas para un BIC, cuxa eliminación e traslado, así como os accesos e un plan de mobilidade que se previu, resolto mediante concurso público de proxectos en xullo de 2014, quedou relegado. Na actualidade o Concello promove novas actuacións de mantemento e limpeza, dado o estado de vegetación parásita que empeza a estenderse polos lenzos . O elemento amurallado do xardín de San Carlos, require unha restauración do parapeto, coa eliminación do peto alto e as fiestras, cun perigoso envorco puntual. No parapeto, debería manterse soamente o balcón central pero non o resto da pechadura, levantado para protexer a vegetación cando se creou o xardín no século XIX.

5.- CASTELO DE SAN ANTÓN

Data de declaración BIC: Decreto 22/4/1949. BOE 125 – 5/5/1949. LEI DO PATRIMONIO CULTURAL DE GALICIA. 4/5/2016 - Art. 88 - 1 - a. Sección A: Monumento.

O decreto que declaraba Monumento Histórico Artístico ás murallas da Coruña de 1944, non citaba ao castelo de San Antón entre os elementos que protexía. Ata que o Decreto 22 de abril de 1949 non protexeu os castelos españois a declaración monumental non lle afectou, quedando incluído en 1968 no Inventario dos Monumentos Militares Españois, complemento do decreto anterior.

Finalmente a Lei do Patrimonio Cultural de Galicia (4/5/2016) Art. 88.1.a, catalógao como BIC por estar construído antes de 1849. Durante aquel periodo o seu destino era o de prisión. En 1868 produciuse un intento de paso do uso á Administración, que non foi aceptado. A cesión volveu producirse o 25 de febreiro de 1932, coa intención de instalar unha Escola de Pesca e Museo Marítimo, seguida doutra iniciativa para un acuario en 1936. A adquisición do castelo polo Concello tramitouse por acordo de 20 de agosto de 1957 en 500.000 pts. Aprobada a operación no pleno do 16 de maio de 1958, o Ministerio do Exército cedeuno en 1960.

O destino máis antigo que se coñece da illa de San Antón no porto coruñés foi o de lazareto, cunha pequena capela. A finais do século XVI durante o goberno do marqués de Cerralbo, tras varios intentos anteriores de protexer o porto, iniciouse a construción do castelo actual baixo cuxo escudo na portada puido lerse a data de 1587. O deseño e dirección das obras atribúense ao alférez enxeñeiro Pedro Rodríguez Muñiz, destinado na cidade para a súa fortificación. Durante o século XVII, será o marqués de Valparaíso quen execute a parte máis importante destas obras que, con anterioridade en 1589, nun estado moi precario, o seu artillería impedira o desembarco directo de Drake na Cidade Alta. A última fase da construción desenvolveuse no século XVIII, baixo a dirección do enxeñeiro militar Antonio López Sopeña, que proxectou a casa do Gobernador coa capela neoclásica. A obra terminouna o enxeñeiro Girau en 1779.

O Museo Arqueolóxico e Histórico de A Coruña, foi creado por Decreto 3138, 24 de setembro de 1964, no Castelo de San Antón, adquirido polo Concello ao Ministerio del Ejército o 3 de outubro de 1958. O Concello toma posesión o 26 de marzo de 1960, acordándose total cesión para museo en pleno de 16 de xuño de 1964. A inauguración oficial tivo lugar o 8 de outubro de 1968. Con anterioridade, en 1966, o Estado procedeu á restauración do forte e do faro. Todo se reformou e volvéronse a tallar os sillares das zonas máis desgastadas, mimetizando a intervención, eliminando o bonete que se erguía ante a portada principal, rehaciendo troneiras e merlons, cambiando de posición garitas ou letrinas e refacendo con nova cantería as fiestras.

ESTADO E NECESIDADE DE CONSERVACIÓN DO BEN: Como ocorre coas pezas heráldicas das portas da muralla, os escudos da portada de san Antón están gravemente afectados pola descomposición do granito. As zonas abertas do patio de armas afectadas polas inclemencias, usadas como depósito de esculturas antigas, tampouco benefician aos restos artísticos medievais da cidade alí expostos.

Na actualidade, a contorna do BIC é un aparcamiento libre, nin sequera destinado ao museo, daniño para a visión paisaxística do conxunto ao acentuar a perda do illamento histórico como illa fortificada. Nada xustifica a ocupación permanente de vehículos nesa zona, ni as intervencións portuarias inapropiadas.

6.- CASTRO DE ELVIÑA

Parroquia de San Vicente de Elviña. A Coruña.

Data de declaración BIC: Decreto 1758/1962 (5/7/1962). BOE 173 - 20/7/1962. LEI DO PATRIMONIO CULTURAL DE GALICIA. 4/5/2016. Sección A: Xacemento e zona arqueolóxica.

Situado nos arredores da cidade sobre un outeiro, nas proximidades do campus universitario. Xacemento arqueolóxico da Idade do Ferro, cunha cronoloxía do IV a C. ao III d C., segundo J.M. Luengo Martínez

(1980), fuertemente romanizado, nun área estratéxica do istmo de entrada á península e porto coruñés, posible *Magnus Portus Artabrorum*.

Cunha vida intensa no cambio de era, despoado a partir do século II. O seu amplo sistema defensivo está formado por un conxunto amurallado con acceso, torres e foxos circunscibindo a croa. Extensa área aterrada ocupada por diversos tipos de construcións como a cisterna, o templo do ídolo fálico, a casa de exedra, entre outros habitáculos de planta circular e rectangular. Escavado e consolidado por Luengo (1950), F. Senén (1980) e Bello Dieguez (2010). Durante décadas a croa foi ocupada por un poste de alta tensión de Fenosa, eliminado tras resolución xudicial. Seguen pendentes e en tramitación procesos de expropiación pública dos terreos.

ESTADO E NECESIDADE DE CONSERVACIÓN DO BEN: O castro atópase en escavación, consolidación e potenciación cultural para a súa visita. Con todo preocupa o almacenaxe loxístico, selección e exposición de alixos arqueolóxicos dada a falta dun espazo museístico axeitado, coa recuperación dos camiños co redeiras. Fai unhas décadas, froito dun concurso municipal de ideas, foi seleccionado un proxecto de Manuel Galego Jorreto para levantar nas súas proximidades un Centro de Interpretación, iniciativa paralizada. A provisión, a conservación, documentación, difusión e exposición están aínda pendentes de solucionar na contorna do BIC.

7. PRAZA DE SANTA BÁRBARA

Praza de Santa Bárbara. A Coruña

Data de declaración BIC: Decreto 555/1971 (11/3/1971). BOE 077 - 31/3/1971. LEI DO PATRIMONIO CULTURAL DE GALICIA. 4/5/2016. Sección G: Conxunto histórico.

A Praza de Santa Bárbara ten declaración de BIC coa categoría de Conxunto histórico, como parte esencial da paisaxe urbana da Cidade Vella coruñesa. A praza e o convento do mesmo nome, forman unha unidade delimitada pola fachada do convento e a muralla que pecha o recinto das hortas coa igrexa das Clarisas Descalzas. O espazo urbano complétase coa presenza centrada dun cruceiro e pequenas edificaciónes no seu costado esquerdo, de estreito parcelario e galerías. Os valiosos relevos medievais sobre a portada de entrada ao convento e a monumental fachada barroca lateral, construída en cantería, delimitan o ángulo noreste da estreita explanada, ocupada tamén por varias árbores. A praza conta ademais coa declaración xeral de BIC da Cidade Vella que a inclúe (Decreto 29/ 1984) e a protección detallada do PEPRI (2015).

ESTADO E NECESIDADE DE CONSERVACIÓN DO BEN: A praza se pavimento con cantos rodados, colocando alcorques ao arbolado. A conservación e rehabilitación das vivendas antigas parece indispensable, como elemento de escala para o pequeno espazo, xunto co coidado e vixilancia das árbores e as intervencións necesarias que demanda o pavimento, levantado nalgúns tramos pola presión das raíces das árbores, ou para o tendido de conducións. Deterioro da lauda reaprovechada do Xuízo Final, e desacertado repicado dos recibos de cal na muralla do convento.

8.- IGREXA DE SANTIAGO

RÚA SANTIAGO. A CORUÑA

Data declaración BIC: Decreto 2643. 18/08/1972. BOE 236 – 02/10/1972. LEI DO PATRIMONIO CULTURAL DE GALICIA 4/5/2016. Sección A: Monumento

A igrexa parroquial de Santiago era denominada no século XVI “*matriz e cabeza das diversas igrexas da cidade*”. Este templo, cuxa fundación atribúen algúns autores a san Rosendo, considérase a primeira parroquia da cidade, sen contar con documento que o corrobore, aínda que o concello da vila medieval celebraba as súas reunións no atrio do templo. Ten unha planta de tres ábsides e unha ampla nave. A non correspondencia entre a nave e as capelas pon de manifesto a súa evolución arquitectónica. Inicialmente en época románica puido ter tres naves como parecen demostrar as alteracións do muro da cabeceira. Con todo, reformas de época gótica alteraron esta distribución unificando as naves nunha soa, con cuberta de madeira a dúas vertentes, unha ámplia tribuna aos pés e o rosetón de tracería gótica do muro da cabeceira. A esta transformación pode referirse a donación de Constanza Alfonso, que en 1448 deixou

corenta maravedís anuais “*fasta que a dita yglesia sexa leebantada e cuberta*”. Unha segunda transformación tería lugar a comezos do século XVI, momento en que a igrexa sufriu as consecuencias dun incendio que arrasou a Cidade Vella. Novas reformas no século XVII son testemuñadas por escudos dos Austrias no ábside da epístola. Un incendio a finais do XVIII obrigará a reconstruíla, como reflicten os debuxos conservados da época, coa ruína e danos do edificio.

A decoración interior céntrase nos capiteis, onde aparecen representados animais fantásticos, temas vexetais e outros alusivos ao apóstolo Santiago e a peregrinación a Compostela, como veneras e bastóns, todo iso relacionado co porto coruñés e a chegada de peregrinos anglosaxons, contando a parroquia cun hospital para a súa atención. Tamen custódíase a imaxe sedente e polícroma de Santiago datada no século XIV, que ocuparía a capela maior. Do período románico, na fachada norte, atópase a portada do Cordeiro datada a finais do século XII e comezos do XIII, con arquivoltas de medio punto profusamente decoradas e o Cordeiro Místico no tímpano. A portada principal con directriz apuntada e as imaxes de san Juan e Santiago nas xambas, parece obra reformada dunha portada anterior románica, a que se engadiron dovelas e imaxes cunha talla claramente diferente. Ao tímpano incorporouse posteriormente a figura ecuestre do patrón. A restauración de fachada no cambio de século XIX - XX polo arquitecto Clórraga aportoulle o rosetón ecléctico da fronte.

ESTADO E NECESIDADE DE CONSERVACIÓN DO BEN: Santiago e as súas dependencias anexas, como a torre, é un complexo artístico e histórico excepcional, repleto de pegadas da súa traumático pasado, labras escultóricas e numerosos escudos nos seus muros. Todo iso está exposto ás inclemencias e os danos da contaminación dun tráfico inmediato, xeradores da meteorización da pedra. Restaurouse sen acerto en 1974, co desacertado tratamento de cera ás figuras. No ano 2000, a intervención integral baixo a dirección de Andrés Albalat, cambiou as cubertas e restaurou os pórticos.

9.- IGREXA DE SAN XURXO

Praza do Marqués de San Martín. A Coruña

Data declaración BIC: Decreto 2493/1975 (23/8/1975) BOE 254 – 23/10/1975. LEI DO PATRIMONIO CULTURAL DE GALICIA 4/5/2016. Sección A: Monumento

A parroquia de San Xurxo foi creada avanzado o século XIII como sé parroquial ata 1837, cando se atopaba situada no solar do teatro Rosalía de Castro. No seu actual ubicación levantouse o templo da Compañía de Xesús, con proxectos de Domingo de Andrade, logo substituído por outro de Fernando de Casas Novoa aprobado en 1737. Os xesuítas, establecidos na cidade en 1673, seguen o modelo dos templos da orde de san Ignacio con nave central abovedada, ábside profundo e capelas laterais unidas por un corredor, cunha excepción sobre o modelo do coruñés ao carecer de cúpula no cruceiro. O retablo maior barroco con camarín é considerado obra do escultor Gambino ou do seu taller. O púlpito está cuberto por unha excelente peza de ebanistería rococó do taller de Casas. Ata 1754 non entrou en uso baixo a titularidad de San Francisco Xavier, aínda que a inauguración oficial fíxose uns anos antes da expulsión dos xesuítas de España. Este acontecemento deixou baleiro o convento, que ocuparon os agustinos de Caión en 1774, dedicándose a san Agustín ata a exclaustación de 1836.

A fachada principal da igrexa é obra de Clemente Fernández Sarela, elevándose a torre esquerda en 1906 polo arquitecto Andrés Reboredo. O convento en esquina con esta fachada converteuse en dependencias municipais, ata que no século XX foi derribado ao construírse o actual consistorio, utilizándose as súas hortas para o mercado da cidade. Xa co uso parroquial de San Xurxo, de 1840 a 1969, alí celebrábanse os actos litúrxicos da Función do Voto, en honor da patroa da cidade.

ESTADO E NECESIDADE DE CONSERVACIÓN DO BEN: A deficiencia, xeneralizada na cidade, é a degradación de lábra das esculturas da fachada, polo deterioro da meteorización do granito, nun lugar de tráfico intenso co efecto negativo da pendente da rúa na produción de contaminación.

10.- CASAS DE PAREDES

Avenida da Mariña 17. A Coruña

Data de declaración BIC: Real Decreto 1393/1982 (17/4/1982). BOE 151 - 25/6/1982. LEI DO PATRIMONIO CULTURAL DE GALICIA. 4/5/2016. Sección A: Monumento.

Os dous edificios separados que forman o conxunto coñecido como *Casas de Paredes*, foron declaradas BIC o 17/4/1982. Independentemente da súa arquitectura neoclásica, propia da época, construídas polo arquitecto Fernando Domínguez e Romay, respontan a un modelo estendido polos enxeñeiros militares que realizaron o resto das edificacións militares e civís da Coruña na segunda metade do século XVIII e primeiras décadas do XIX. O seu maior interese radica en ser o primeiro proxecto de fachadas urbanas cara á bahía, coa formación dunha nobre fronte marítimo en sillería de granito, do que carecía a cidade, baixo o mandato do capitán xeral Pedro Martín Cermeño e García de Paredes de quen tomaron o nome, obrigando a un conflictivo derribo de anteriores construcións.

Foron levantadas trala aprobación real de 1779, para residencia da burguesía comercial vinculada ao porto, a imaxe das fachadas marítimas de cidades francesas como Burdeos ou Toulouse. A ordenación rítmica do seu alzado irase perdendo co tempo, co engadido dunha galería e coa ruptura da secuencia das bufardas na cuberta. As dúas mazás, con continuidade na antiga Aduana, hoxe Subdelegación do Goberno e no teatro Rosalía de Castro, ocultaron as modestas fachadas traseiras de casas de galería na estreita ruela dá Estacada.

ESTADO E NECESIDADE DE CONSERVACIÓN DO BEN: O granito utilizado, facilmente degradable, supuxo un continuo problema para estas estruturas con acusados danos en fachadas e porche urbano, reparados en diversas ocasións. A ocultación da meteorizada pedra foi ata resolta con cemento nunha destas intervencións, acusando máis o deterioro. As novas bufardas incorporadas á cuberta carecen do ritmo e deseño orixinais.

As obras de adaptación de locais e vivendas, non supuxeron unha actuación unitaria en todo o BIC, senón procesos parciais con diversidade de materiais e deseño, que deixaron en diferente estado de conservación os dous bloques. O proceso dunha necesaria intervención rehabilitadora integral debería incluír á contorna urbana, inadecuada para o valor patrimonial deste monumento, como ocorre co calello interior e as medianeras, os cables, puntos de luz e antenas de televisión nos tellados, quiosco, etc.

11.- CIDADE VELLA

Data de declaración BIC: Decreto 29 - 1984 (9/3/1984). DOG. 22/3/1984. LEI DO PATRIMONIO CULTURAL DE GALICIA. 4/5/2016. Sección G: Conxunto histórico.

A Cidade Vella da Coruña foi declarada BIC en 1984 como conxunto histórico artístico, pola Dirección Xeral de Patrimonio da Xunta de Galicia. Con anterioridad, entre 1931 e 1982, xa se declararon monumentos varios edificios singulares e a praza das Bárbaras pola Dirección Xeral de Belas Artes, sen que os ámbitos urbanos antigos, como a Cidade Vella e a Pescadería da cidade estivesen protexidos, ocasionando a partir do Plan Xeral de Ordenación Urbana de 1968 e as súas ordenanzas un dano irreparable ao seu patrimonio arquitectónico. A partir da primeira corporación democrática en 1979, iniciouse un labor proteccionista cun precatálogo de edificios e conxuntos, como apoio á elaboración dun novo Plan Xeral, onde se suscitou por primeira vez a necesidade de protexer tamén a Pescadería e o Ensanche, que recollería despois o Plan Xeral de 1985, reducido aos edificios, pero sen unha visión xeral da protección da cidade histórica.

A delimitación do espazo protexido como BIC en 1984, non só afectaba á contorna da Cidade Vella, senón que na súa extensión protexía igualmente as fachadas de galerías da Avda. da Mariña, a Praza de María Pita, o cuartel de Atocha e a igrexa de San Nicolás, cos espazos urbanos intermedios. Tamén incluía como BIC o convento das Capuchinas, derribado naqueles anos. O decreto fixa un área de respecto adicional sobre unha parte importante da zona occidental do barrio da Pescadería.

Non será ata unha década despois, en 1998, cando se aprobe un Plan Especial de Protección da Cidade Vella e Pescadería, cumprindo coa lei 13/1985 de Patrimonio Histórico Español, que obrigaba aos municipios afectados pola declaración de conxunto histórico, á elaboración dun Plan Especial, que incluíse, separadamente das medidas de protección e conservación, a rehabilitación nun sentido amplo, tanto físico, como económico e social. Este plan foi modificado e ampliado en xaneiro do 2016, cando se aprobou o PEPRI (Plan Especial de Protección e Reforma Interior da Cidade Vella e a Pescadería). Nos dous plans anteriores aparecen medidas de protección, de ordenación e de xestión, xunto co catálogo de edificios, espazos e elementos urbanos que hai que protexer, cuxa transcendencia para a cidade histórica, máis aló da protección dos edificios cun valor patrimonial, non se manifestou aínda na imaxe actual da cidade, con aspectos que seguen pendentes.

ESTADO E NECESIDADE DE CONSERVACIÓN DO BEN: A delimitación de toda esta zona histórica da cidade como BIC, implica ás administracións e ao municipio nunha permanente e complexo labor de protección e rehabilitación a gran escala, que vai máis aló da conservación e restauración de edificios puntuales. É un obxectivo prioritario a recuperación de todo o bordo da cidade histórica afectado por esta declaración, onde as necesidades non son só de protección e conservación do patrimonio edificado, senón de revitalización do seu tecido económico e social, as ruínas e baleiros en solares, as condicións de habitabilidade inadecuada na zona, os problemas de infraestructuras con instalacións vistas e tráfico viario.

Actuacións recentes, como a peatonalización da Mariña, soterrando o tráfico e a construción de aparcamentos, xeraron conflitos coa aparición de restos arqueolóxicos, como as murallas. As instalacións sobre chan de concesión pública ou áreas portuarias, son alleas e ata agresivas ao valor paisaxístico e monumental da contorna urbán declarada Monumento, entre os Pelamios e a Dársena.

12.- ARQUIVO DO REINO DE GALICIA

Xardín de San Carlos, A Coruña

Data de declaración BIC: LPHE. 13/1985 (25/6/ 1985), Art. 60. BOE 155. 29/6/1985. LEI DO PATRIMONIO CULTURAL DE GALICIA. Art. 10 – 1 y 2, Art. 11. Sección A: Monumento –Arquivo.

Arquivo estatal, xestionado pola Xunta de Galicia desde 1989, declarado BIC o edificio e o seu contido documental pertencente ao patrimonio histórico español que conserva, pola Lei 13/1985. Construído para este fin polo arquitecto Antonio Tenreiro en 1955, custodio de fondos documentais de ámbito galego e coruñés de natureza pública e privada. Os seus antecedentes atópanse na Real Cédula de Carlos I de 3 de febreiro de 1529, e a Real Provisión, xunto coa súa nai a raíña Juana, de 1 de marzo de 1543, onde se ordenaba custodiar e poñer a recaudo os procesos da Real Audiencia de Galicia, institución creada polos Reis Católicos en diversas provisiones a partir de 1480.

A dispersión dos legaxos e a súa mala conservación obrigou á Xunta do Reino a decidir a construción dun edificio para arquivo da Audiencia en Betanzos, tras rexeitarse a proposta de levalo a Santiago. O edificio proxectado polo enxeñeiro militar Feliciano Miguez, construído a partir de 1763, nunca chegaría a ser utilizado. A orixe inmediata remóntase ao 22 de outubro de 1775, cando unha Real Orde de Carlos III creou o Arquivo na Coruña, dotándoo de persoal e regulando as súas funcións, instalado no palacio da Audiencia, hoxe Capitanía Xeral. De alí trasladáronse os fondos aos sótanos do palacio de Xustiza en 1936, onde permaneceron ata 1956 en que ocuparon o actual edificio. A obra realizouse encostada ao tramo da muralla medieval xunto ao xardín de San Carlos, albergando tamén a Casa da Cultura e a Biblioteca Pública.

Como Arquivo Histórico Provincial, ademais da documentación da Audiencia Territorial da Coruña, no século XX incorporou fondos doutras institucións galegas, documentación de orixe privada e coleccións de cartografía, postales e fotografía. Ocupa un espazo distribuído en catro plantas, con depósitos, oficinas, salas de consulta, laboratorios de restauración e traballos técnicos, exposicións e aula. Ás plantas de depósitos de documentos, no sótano do edificio, accédese tamén desde o exterior da muralla medieval pola porta de San Andrés, reconstruída neste lugar cos restos do acceso ao antigo hospital situado na Pescadería.

ESTADO E NECESIDADE DE CONSERVACIÓN DO BEN: Mantén unha boa conservación, precisando as atencións necesarias de calquera edificio de uso público. Esta afectado pola situación de atención ou abandono, segundo os casos, en que adoita atoparse o xardín de San Carlos ao que dá o seu acceso principal.

13.- BATERÍA DE OZA

Oza. A Coruña.

Data de declaración BIC: LEI DO PATRIMONIO CULTURAL DE GALICIA. 4/5/2016 - Art. 88 - 1 - a. Sección A: Monumento.

O decreto que declaraba Monumento Histórico Artístico ás murallas da Coruña de 1944, non citaba as baterías costeras antigas entre os elementos que protexía. Ata que o Decreto de 22 de abril de 1949 non protexeu os castelos españois a declaración monumental non as afectou, quedando incluída a batería de Dormideras en 1968 no Inventario dos Monumentos Militares Españois, complemento do decreto anterior. Tanto esta batería como os castelos de San Diego e San Amaro destruíronse naqueles anos. Finalmente a Lei do Patrimonio Cultural de Galicia (4/5/2016) Art. 88.1.a, catalogou de forma xeral como BIC as obras militares de fortificación construídas con anterioridade a 1849, entre as que se atopa a Batería de Oza.

Durante o goberno do capitán xeral de Galicia Pedro Martín Cermeño, deseñáronse polo enxeñeiro militar Blas Gil de Bernabé en 1797 as baterías costeras de Praderas, Dormideras na península da Torre, e Oza sobre unha elevación xunto á praia do mesmo nome. Delas só consérvase a de Oza. Da que di o Dicionario Xeográfico de España de Tomás López: *“Tamén se edificaron polo Capitán xeral don Pedro Cermeño poucos anos há o forte de Oza e o de Dormideras que como a batería de pradera e outras dirixen os seus canóns cara á entrada do porto”*. Estes proxectos, moi similares, responden a un deseño con muralla en forma de estrela, batería aberta a ría e nave para a tropa en forma de C, cun pequeno foso perimetral. No século XIX instalouse un faro sobre a súa explanada.

ESTADO E NECESIDADE DE CONSERVACIÓN DO BEN: A finais do século XX, o fortín de Oza foi cedido á Universidade da Coruña, que o rehabilitou para uso de instituto e laboratorios científicos, respectando todos os elementos orixinais. Conservación e mantemento con iso garantidos.

14.- BIBLIOTECA PÚBLICA DO ESTADO

Rúa Miguel González Garcés 1. A Coruña.

Data de declaración BIC: LPHE. Art. 60 (25/06/1985). BOE 155 - 29/6/1985. Sección: Biblioteca.

As noticias máis antigas que se conservan da Biblioteca pública do Estado na Coruña, datan de 1895 (Libro de rexistro da Propiedade Intelectual), cando se atopaba instalada no Instituto de Segundo Ensino *Eusebio dá Garda*, pasando despois a formar parte da Casa da Cultura, creada en outubro de 1956, no mesmo edificio do Arquivo do Reino de Galicia. O Ministerio de Cultura transferiu estes fondos e a súa xestión á Xunta de Galicia en 1989, manténdose a titularidade estatal para os mesmos. A Lei do Patrimonio Histórico Español (1985) converteu á Biblioteca pública e os seus fondos en Monumento (BIC). Logo, mediante convenio co Estado (DOG nº 17 - 18/4/1995), os fondos bibliográficos cambiaron de ubicación, cando se construíu a Biblioteca Pública da Coruña *Miguel González Garcés* (1995), nun edificio de nova planta no barrio de Monelos, dedicada ao poeta e historiador que a dirixiu entre os anos 40 e 80 do pasado século.

Os fondos remóntanse ao século XVI contando, entre os seus máis de 250.000 exemplares, fondos da desamortización, Depósito Legal, e as publicacións impresas na provincia da Coruña desde 1958. Conserva tamén as bibliotecas e fondos documentales de personaxes relevantes da cultura galega como: Mariano Tudela, Isidro Conde, Casares Quiroga ou González Garcés.

ESTADO E NECESIDADE DE CONSERVACIÓN DO BEN: Ou edificio actual, aínda que carece da cualificación de BIC, que só afecta ao seu fondo bibliográfico, está dotado cos medios humanos e técnicos necesarios para o seu mantemento en bo estado de conservación. O BOE (22/12/2016) publicou a contratación de obras de reforma e acondicionamento de accesibilidade, coa adaptación dos espazos de lectura e arquivo. Conta cunha boa sinalización.

15.- MUSEO NACIONAL DE CIENCIA E TECNOLOXÍA DA CORUÑA (MUNCYT)

Praza do Museo Nacional 1. A Coruña

Data de declaración BIC: LPHE. Art. 60 (25/06/1985). BOE 155 - 29/6/1985. Sección: Museo

O Museo Nacional de Ciencia e Tecnoloxía de España (MUNCYT) é un museo de titularidad estatal dependente da Secretaría de Estado de Investigación, Desenvolvemento e Innovación do Ministerio de Economía, Industria e Competitividad a través da Dirección Xeral de Política de Investigación, Desenvolvemento e Innovación e gestionado pola Fundación Española para a Ciencia e a Tecnoloxía (FECYT).

As primeiras iniciativas nacionais para crear un museo destinado á ciencia e a Técnica remóntanse a 1962, aínda que ata o Real Decreto 1691/1980 de 30 de xuño non se creou, inicialmente sen colección. En 1982 iníciase a formación do fondo, proveniente da Academia de Matemáticas de Felipe II, o Colexio Imperial e os Reais Estudos de Carlos III, con coleccións procedentes dos centros universitarios de Física, abrindo as súas portas ao público en 1997, con 350 pezas. Téndose declarado BIC aos museos nacionais en 1985, cando este xa se creou, o seu ubicación na Estación de Delicias e a súa colección víronse afectadas por devandita declaración. Con posterioridade, mediante un plan museolóxico descentralizador, parte dos fondos trasladáronse a unha segunda sé en Alcobendas (Madrid).

Unha terceira abriuse na Coruña en mayo de 2012, nun edificio deseñado por Vitoria Acebo e Anxo Alonso, galardonado co Premio Nacional de Arquitectura Nova da 9ª Bienal de Arquitectura Española, sendo financiado pola Diputación Provincial, onde se expoñen outras 600 pezas. Por todo iso esta colección atópase declarada BIC.

ESTADO E NECESIDADE DE CONSERVACIÓN DO BEN: Coñécese como terceira xeración de museos aos que integran a faceta expositiva de coleccións históricas, neste caso de ciencia e técnica, xunto cunha vertente experimental mediante os elementos interactivos. Con estas características o MUNCYT da Coruña foi galardonado cunha mención especial no Certamen ao Mellor Museo Europeo, Tallin (Estoniana) en 2014. O seu equipamiento e deseño permite diferenciar os diversos servizos, con garantías de conservación e mantemento.

16.- MUSEO DE BELAS ARTES DA CORUÑA

Rúa Zalaeta s/n. A Coruña

Data de declaración BIC: Decreto 474/1962 (1/3/1962). BOE 059 - 9/3/1962. Sección: Museo.

O edificio coñecido como Casa do Consulado ou Palacio do Real Consulado, foi declarada monumento en 1962 polo feito de albergar os seus salóns o Museo Provincial de Belas Artes da Coruña. Coa transferencia destes recursos para o novo museo veciño, o edificio do museo actual adquiriu, polo tanto, a categoría de BIC, perdendo a antiga sede do Consulado. O estatuto BIC tamén anexou a igrexa das Capuchinas, o ser especialmente demarcada na declaración de BIC Cidade Vella.

ESTADO E NECESIDADE DE CONSERVACIÓN DO BIC: O Museo actual de Belas Artes, deseñado polo arquitecto Manuel Gallego Jorroto (1995) foi galardoado co Premio Nacional de Arquitectura. Desenvolve as súas actividades sen incidencias.

17.- COLECCIÓN DE ARTE ABANCA

Rúa Nova 30. A Coruña.

Data de declaración BIC: Decreto Xunta 15/2015 de 8/10/2015. DOG 205 (27/10/2015). BOE. 284 (27/11/2015). Sección: Colección

A Colección de Arte Contemporánea de ABANCA, foi creada pola anterior entidade bancaria en 1996, como fondo privado de arte do século XX. Está formada por 1.348 obras de 239 artistas, organizados por coleccións específicas. As obras pertencen a Castelao, Brocos, Urbano Lugrís, Laxeiro, Francisco Llorens, Nóvoa, Luís Seoane, Francisco Leiro e outros, entre os galegos. De ámbito nacional e internacional conta con obras de Dalí, Mirou, Picasso, Chagall, Tapies, Saura, Barceló, Juan Muñoz, Cristina Igrexas, María Blanchard, Milleiros ou De Chirico. Conta con préstamos temporais a institucións e museos galegos, españois e internacionais.

Esta destacada colección artística foi declarada BIC, xunto co fondo bibliográfico da mesma entidade por outro Decreto 111/2013 (4/6/2015) DOG 170 (7/9/2015) BOE 240 (7/10/2015), que aínda que conta con material propio ou procedente da Coruña, na actualidade atópase depositado na Biblioteca de Galicia da Cidade da Cultura en Santiago de Compostela.

ESTADO E NECESIDADE DE CONSERVACIÓN DO BEN: A Colección de Arte de ABANCA atópase en perfecto estado de conservación, aínda que gardada nun depósito da propia entidade, estando pendente de musealizar e abrir ao público, algo de imperiosa necesidade dado o carácter excepcional do fondo artístico, cuxa exposición convertería á propia entidade bancaria e á cidade nun referente internacional da arte.

18.- ESCUDOS HISTÓRICOS NO TERMO MUNICIPAL

Diversas localizacións. A Coruña

Data de declaración BIC: Decreto 571/1963 - 14 de marzo. BOE 30/3/1963. LEI DO PATRIMONIO CULTURAL DE GALICIA. 4/5/2016 - Art. 83-3.

A declaración para a protección dos escudos e outro tipo de elementos heráldicos de 1963, incluía a todos os elementos nobiliarios cunha antigüidade superior aos cen anos, mentres que o articulado da LPCG, adianta a 1901 a data de consideración como BIC. Todos os escudos protexidos non poderían ser cambiados de lugar, nin reparados, nin vendidos sen autorización do organismo superior de patrimonio, responsabilizando aos concellos do seu coidado, sen diferenciar entre os de propiedade pública ou privada.

A Coruña co seu pasado de cidade de realengo e praza forte, é posuidora de numerosos escudos históricos afectados por estas declaracións. Os máis antigos, situados en edificios da Cidade Vella, cuarteis, pazos, templos e murallas, son os peor conservados e máis deteriorados. Destacan polo seu valor histórico os das portas do Parrote, San Miguel, Porta Real (recolocado), xardín de San Carlos, castelo de San Antón, Audiencia e Ceca, así como os numerosos exemplos que atopamos nos templos de Santa María, Santiago, Orde Terceira, os templos barrocos e palacios urbanos.

ESTADO E NECESIDADE DE CONSERVACIÓN DO BEN: Os escudos das portas do Parrote, o Cravo, San Miguel e o Xardín de San Carlos xa foran protexidos como BIC en 1944, igual que os conservados nos edificios con declaracións de BIC específicas. O papel de símbolo que sempre tiveron as pedras de armas foi a súa maior desgraza, xa que cada cambio histórico cargou a súa ira contra os símbolos do período anterior. Así destruíronse, por exemplo, nos séculos XIX e XX as coroas reais heráldicas.

Faise necesario un inventario de escudos na Coruña coa antigüidade que marca a lei para a súa protección como BIC. Pero o problema da nosa heráldica monumental é o desgastar e destrución material da pedra pola meteorización do granito, ao que se ten dado tratamentos inadecuados. Un labor pendente e urxente.

19.- HORREOS ANTIGOS DO TERMO MUNICIPAL

Diversas localizacións no término municipal. A Coruña

Data de declaración BIC: Decreto 449/1973 - 22 febreiro. BOE 62/1973 (13/3/1973). LEI DO PATRIMONIO CULTURAL DE GALICIA. 4/5/2016 - Art. 92- 1 e 2. Sección F: Lugar de valor etnolóxico.

O Decreto 449/1973 colocaba baixo a protección do Estado os hórreos antigos de Asturias e Galicia, ao amparo da Lei do patrimonio de 1933, aínda vigente naquelas datas. No artigo primeiro protexíase a cantos hórreos tivesen unha antigüidade superior ao século e *sexa calquera o estado que se atopen*. Convertidas en BIC, a actual lexislación do patrimonio de Galicia (LPCG), no seu artigo 92 especifica que esta declaración xenérica afecta a cantos hórreos se construíron antes de 1901.

A Coruña conta no seu termo municipal con hórreos que cumpren estas condicións. Con todo, unha declaración genérica tan ampla como esta carece da precisión que esixe unha protección obrigada, ao non coñecerse a situación nin a idade dos elementos catalogados. Tamén a LPCG, especifica que cando a antigüidade non poida ser determinada mediante evidencias fidedignas, ou ata estivesen construídos con posterioridade á data límite, poderían ser declarados BIC ou catalogados seguindo os procedementos normativos.

Unha superficial observación dos hórreos coruñeses móstranos a diversidade de solucións constructivas, vinculándoos cos das áreas xeográficas máis próximas, con algún deles de especial singularidade, caso do hórreo de Elviña: excelente construción sobre celeiro, coa cámara pechada por altos alicerces prismáticos de cantería, tanto nos costados como nas frontes. A maioría responden a diversas tipoloxías de hórreos de madeira e mixtos, con algúns en situación ruínosa como os dous existentes no parque de Vioño, exemplo de modelo pechado con sillares de cantería.

ESTADO E NECESIDADE DE CONSERVACIÓN DO BEN: Coas consideracións da LPCG faise imprescindible realizar un inventario dos hórreos do termino municipal, especificando si reúnen as condicións para ser BIC ou para ser catalogados. Dado que, na súa maioría, son de titularidad particular debe advertirse sobre a súa necesaria protección. Como ocorre no resto de Galicia, o hórreo ten a súa propia problemática, derivada da falta de uso, abandono ou transformación inadecuada, que coa elaboración dun inventario podería evaluarse, apoiando con medios a recuperación deste patrimonio local.

20.- PETRÓGLIFOS RUPESTRES DE PUNTA HERMINIA

Punta Herminia e Castelo de San Antón. A Coruña

Data de declaración BIC: Lei do Patrimonio Histórico Español 13/1985, 25 de xuño, BOE 155 (29/6/1985) Art. 40.2. LEI DO PATRIMONIO CULTURAL DE GALICIA. Sección D: Xacemento ou zona arqueolóxica.

A Lei do Patrimonio Histórico Español de 1985, declarou BIC a todas as manifestacións rupestres existentes, como os petroglifos, protexidos en cuevas ou expostos á intemperie. Leste era o caso das inscricións de variado debuxo e traza que se atopan grafiados nas rocas da península da Torre, Punta Herminia, onde existiron polvorines e instalacións militares ata 1990.

En 1960 o arqueólogo X.M. Luengo procedeu á retirada dos mellor conservados e o seu traslado ao Museo Arqueolóxico *Castelo de San Antón*, onde hoxe atópanse expostos. Varios deles pertencen ao grupo de cruces, algunhas envoltas en círculos, de variada datación e interpretación.

ESTADO E NECESIDADE DE CONSERVACIÓN DO BEN: O estado en que se atopa este BIC é malo. Exposto á erosión e meteorización da pedra, xa se trate dos petroglifos existentes *in situ* ou os musealizados. Pese ás medidas de adecuación da contorna e sinalización, faltan medidas de consolidación e protección do desgastado ductus das insculturas.

21.- CRUCEIROS ANTIGOS DO TERMO MUNICIPAL

Varias localizacions. A Coruña

Data de declaración BIC: Decreto 571/1963. 14 de marzo BOE 30/3/1963. LEI DO PATRIMONIO CULTURAL DE GALICIA. 4/5/2016 - Art. 92- 1 e 2.

O Decreto 571/1963 fai referencia como BIC aos escudos, emblemas, pedras heráldicas, rolos de xustiza, cruces de termo e pezas semellantes de interese histórico-artístico. A referencia ás cruces de término é extensible ao distinto nome e destino simbólico de todos os cruceiros cuxa antigüidade fóra de máis de cen anos (1863). Con posterioridade, a Lei do Patrimonio Cultural de Galicia 5/2016, ampliou tal declaración aos cruceiros con evidencias de ser realizados con anterioridad a 1901, indicando que aqueles exemplares cuxa datación non poida ser fixada poderán ser catalogados ou declarados BIC, cando teñan un especial valor cultural.

Na Coruña existen cruceiros de excepcional singularidade e valor artístico con antigüidade fácilmente apreciable, como o do adro de Santa María do Campo ou o da igrexa de San Andrés, que aparecen reproducidos no plano máis antigo conservado da Coruña de 1639. Igualmente é de notorio valor artístico o cruceiro do adro de San Vicente de Elviña.

ESTADO E NECESIDADE DE CONSERVACIÓN DO BEN: Os dous cruceiros citados de Santa María e San Andrés, dos séculos XV e XVI respectivamente deben ser retirados e musealizados para a súa protección, dado o seu alto valor artístico e a deplorable situación en que se atopan cunha elevada degradación material pola súa exposición ás inclemencias e contaminación.

22.- OBRA DE CASTELAO NA CORUÑA

Data de declaración BIC: Decreto 249/2011 (23/12/2011). DOG 006 - (10/1/2012). BOE 067 - (19/ 3/ 2012). LEI DO PATRIMONIO CULTURAL DE GALICIA. 4/5/2016. LPCG. Art. 9-3.b.

A Xunta de Galicia declarou Ben de Interese Cultural inmaterial o conxunto da obra de Alfonso Daniel Rodríguez Castelao (Rianxo 1886-Bos Aires 1950), co fin de protexer, conservar e difundir o seu legado integrado no patrimonio cultural de Galicia. Como debuxante e humorista gráfico, pintor, gran creador da prosa literaria galega, como ensaista e político, a declaración destaca os valores simbólicos e o seu interese como xeito de concienciación e afirmación da identidade diferencial do pobo galego.

A LPCG na súa art. 9. 3-b, di que se consideran bens do patrimonio cultural inmaterial: *O legado das figuras históricas singulares na configuración da identidade cultural de Galicia, independentemente dos dereitos de propiedade intelectual. Os efectos da declaración estenderanse ás súas creacións cando a autoría quede debidamente acreditada.* Por iso, están consideradas BIC todas as obras orixinais de Castelao que se atopan depositadas na Coruña, en concreto as da súa creación artística e, no seu caso, os manuscritos. Temos constancia da existencia de debuxos e pinturas en varias coleccións locais, públicas e privadas, ás que se estenden as disposicións normativas dos BIC, sobre a súa conservación e acceso. O Museo de Belas Artes conta con cinco obras e a Fundación Rodríguez Igrexas posúe a de maior tamaño e interese, *A tentación de Colombina* (1917. 2 x 4m.), outras obras atópanse nas fundacións ABANCA e María José Jove.

ESTADO E NECESIDADE DE CONSERVACIÓN DO BEN: O BIC é xenérico e de carácter inmaterial como colección do conxunto da súa obra dispersa, tanto literaria como plástica. Froito dun convenio de colaboración entre a Xunta e a Fundación Castelao, asinado en 2008, elaborouse un catálogo da obra artística de Castelao, ubicada en distintos lugares, que se recolle nunha base de datos con máis de 3.000 registros.

ANEXO

RELACIÓN DE INSTITUCIÓNS, ENTIDADES E ASOCIACIÓNS PÚBLICAS E PRIVADAS VINCULADAS AO PATRIMONIO NA CORUÑA.